

Απαντήσεις Πανελλαδικών Εξετάσεων 2026

Στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών

A1. α) 1. Σωστό   2. Λάθος

A1. β) i) έν τοϊς συναλλάγμασι / έν τοϊς δεινοϊς / περί τας έπιθυμίας / περί τας όργας

ii) τας ένεργείας

B1. Ο Αριστοτέλης προσθέτει νέο επιχειρήμα, με το οποίο δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία και ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. Ο Αριστοτέλης εννοεί μάλλον μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της. Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις – φθορά». Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά (αποδίδεται έργο στον Αριστοτέλη με τίτλο Περί Γενέσεως και Φθοράς). Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται.

Το ίδιο συμβαίνει στην τέχνη. Με τη χρήση αναλογικής απόδειξης συνεχίζει ο Αριστοτέλης, για να δείξει ότι το ίδιο συμβαίνει και στις τεχνικές εργασίες. Χρησιμοποιεί τα ίδια παραδείγματα, που χρησιμοποίησε και στην προηγούμενη ενότητα, αυτά του οικοδόμου και του κιθαριστή γενικεύοντας (οί λοιποί πάντες), για λόγους μάλλον συντομίας. Διευκρινίζει με αυτά ότι η απόκτηση μιας δεξιότητας προϋποθέτει την εξάσκηση του ανθρώπου στο περιεχόμενο της δεξιότητας που επιθυμεί να αποκτήσει. Έτσι, αν κάποιος αποφάσισε να γίνει οικοδόμος, η άσκησή του δεν μπορεί παρά να είναι στην οικοδομική τέχνη. Το ίδιο και εκείνος που θέλει να γίνει κιθαριστής, θα ασκηθεί στο παίξιμο της κιθάρας. Όμως απλώς η οποιαδήποτε εξάσκηση για την απόκτηση μιας δεξιότητας δεν οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα, αλλά η ποιότητα της εξασκήσεως, που προηγείται, καθορίζει την ποιότητα της αποκτημένης δεξιότητας. Σε αυτό ακριβώς αναφέρεται η συνέχιση του παραδείγματος από τον Αριστοτέλη.

Χρησιμοποιώντας τα ίδια παραδείγματα προσθέτει ένα νέο στοιχείο – επιχείρημα: τη σημασία της καλής («εὖ») και της κακής («κακῶς») άσκησης στην ποιότητα της αποκτημένης επίκτητης ιδιότητας. Δεν αρκεί, λοιπόν, απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Αυτό το βλέπουμε και στις τέχνες, αλλά και στις ηθικές αρετές. Θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν απλώς οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο, και καλοί κιθαριστές, όχι αν απλώς παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. Με τη χρήση του «επαγωγικού παραδείγματος» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Έτσι φαίνεται να αποδέχεται ότι η ποιότητα άσκησης και η ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας συνδέονται με σχέση αιτίου αποτελέσματος. Με τη σκέψη αυτή ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ηθική αρετή προϋποθέτει τον εθισμό και η ποιότητα της ηθικής αρετής είναι ανάλογη της ποιότητας του εθισμού. Θα γίνουμε λοιπόν ηθικά ενάρτεροι, μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρτερες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής.

Τέλος, ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι για την καλλιέργεια της ηθικής αρετής απαραίτητη κρίνεται η συμβολή του διδάσκοντος και της διδασκαλίας, της εκπαίδευσης γενικότερα, γιατί η ηθική ποιότητα του κάθε ανθρώπου προκύπτει όχι απλώς από την άσκηση, αλλά από την ποιότητα της άσκησης που έχει προηγηθεί. Ο δάσκαλος θα δώσει τον προσανατολισμό του ορθού εθισμού διδάσκοντας τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής τους και εκπαιδύοντας στην ορθή άσκηση. Ο δάσκαλος είναι αυτός που παρακολουθεί και καθοδηγεί τους ανθρώπους στον σωστό εθισμό. Το ίδιο απαραίτητος είναι ο δάσκαλος και στις τέχνες, διότι αυτός θα διδάξει τον ασκούμενο σε μια τέχνη τους κανόνες της και τον σωστό τρόπο εφαρμογής τους. Αυτός ακριβώς είναι και ο ρόλος του νομοθέτη στην πόλη: αποτελεί τον δάσκαλο των πολιτών, ο οποίος χρησιμοποιώντας τα σωστά μέσα, δηλαδή τους σωστούς νόμους, θα διδάξει τους πολίτες τι είναι δίκαιο και τι άδικο, θα ορίσει τους κανόνες της δίκαιης και ηθικής συμπεριφοράς μέσα στην πόλη και θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση των ηθικών αρετών και, άρα, στην ευδαιμονία. Επομένως, καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αφού στην αντίθετη περίπτωση ο ρόλος του δασκάλου θα ήταν μάταιος. Αντίθετα, οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τη σωστή άσκηση, με τη διαρκή επανάληψη ηθικών πράξεων.

+ Σχόλιο Φακέλου Υλικού «Τέχνη» (σελίδα 124)

B2. Απάντηση παράλληλου κειμένου

Κατά τη συνανάγνωση της δοθείσας ενότητας και του παράλληλου αποσπάσματος διαφαίνονται οι απόψεις των δύο συγγραφέων αναφορικά με τις επιλογές των ατόμων στο κομμάτι των πράξεων και στο κοινωνικό αποτύπωμα, που

αυτές αφήνουν. Με βάση το πρωτότυπο κείμενο βλέπουμε ότι ο Αριστοτέλης μέσω ενός παραδείγματος αναφέρεται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο που οι άνθρωποι συναλλάσσονται μεταξύ τους στις κοινωνικές τους συναναστροφές. Ειδικότερα, μέσω αναφοράς στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων, επισημαίνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους γίνονται δίκαιοι, αν όχι άδικοι. Έτσι, προκύπτει ότι η διαμόρφωση του ήθους ή της ανηθικότητας και, κατ' επέκταση, των έξεων είτε αυτές είναι καλές είτε κακές γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος έχει την ευθύνη των πράξεων του. + Προσθήκη σχολίου φακέλου υλικού «συναλλάγματα» και «νόμος».

Στο παράλληλο απόσπασμα ο καθηγητής Μιχάλης Σταθόπουλος, αναφερόμενος στη δικαιοσύνη, θεωρεί ότι αυτή έχει χαρακτήρα κοινωνικό και προωθεί την αγάπη προς τον συνάνθρωπο («Στη δικαιοσύνη ...η αξία της»). Νοείται και ως μορφή επιείκειας προς τον συμπολίτη η οποία μας επιτρέπει να κατανοήσουμε την οπτική του, οδηγώντας μας στη στήριξή του, όταν οι συνθήκες το απαιτούν, εκπληρώνοντας έτσι τη συνταγματική μας υποχρέωση να επιδείξουμε κοινωνική αλληλεγγύη («Είναι η δικαιοσύνη ...αλληλεγγύης»). Η παραπάνω ηθική στάση αφορά κάθε τομέα της κοινωνικής, επαγγελματικής, διαπολιτισμικής και πολιτικής ζωής, ενώ ο συντάκτης δεν παραλείπει να επισημάνει τη δίκαιη στάση που οφείλουν να έχουν οι πολίτες απέναντι στη διαφορετική θρησκεία («Η δίκαιη αυτή ...συλλογικές σχέσεις»).

Καταληκτικά, εύκολα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και στα δύο κείμενα αυτό που ξεχωρίζει είναι η κοινωνική διάσταση της δικαιοσύνης, αυτής, της τόσο σπουδαίας, ηθικής αρετής. Άλλωστε τόσο ο Αριστοτέλης, όσο και πολλοί άλλοι διανοητές τονίζουν την τεράστια σημασία που έχει για τη συγκρότηση πολιτικών κοινωνιών, που θα διακρίνονται για την ενότητα, την αλληλεγγύη και τον αλληλοσεβασμό μεταξύ των πολιτών τους.

- B3.
1. Λάθος
  2. Λάθος
  3. Σωστό
  4. Σωστό
  5. Λάθος

- B4.
- ρυπογόνος: γινόμενον, γίνεται, εγίνοντο, γίνονται
  - ανάθεση: νομοθέτου, νομοθέται
  - ένδεια: ἔδει, δεῖ
  - ξέφρενος: σώφρονες
  - διάστρεμμα: αναστρέφεται

Γ1. Επομένως, ποιος θα τολμούσε, αν έτσι είναι / έχουν τα πράγματα να επιχειρήσει κάτι τέτοιο; Νομίζω (μου φαίνεται) ότι είναι φοβερό ότι εσείς, που σας ανατέθηκε / ορίστηκε απ' την πόλη να φροντίζετε τα ιερά ελαιόδεντρα όλο τον καιρό, δεν μου επιβάλλατε ποτέ ως τώρα να πληρώσω πρόστιμο, επειδή κατά τη γνώμη σας το καλλιεργούσα ούτε με παραπέμψατε σε δίκη, επειδή τάχα τα κατέστρεψα, αντίθετα αυτός, ο οποίος ούτε τυχαίνει να καλλιεργεί κοντά, ούτε έχει επιλεγεί / οριστεί ως επιστάτης / επιτηρητής ούτε έχει ηλικία ώστε να γνωρίζει για τέτοιες υποθέσεις, να με καταγγέλλει ότι καταστρέφω / ξεριζώνω ιερό δέντρο από τη γη.

Γ2. Ο ομιλητής - απολογούμενος υπερασπίζεται τον εαυτό του απέναντι στις εις βάρος του κατηγορίες ότι έκοψε ένα ιερό ελαιόδεντρο («μορία») από οριοθετημένο περίβολο («σηκός»). Αρχικά, αναρωτιέται αν ήταν πιο ακίνδυνο για τον ίδιο να παρανομεί την εποχή της δημοκρατίας ή την εποχή των Τριάκοντα τυράννων (Πότερον δέ μοι κρεϊττον ἦν, ὃ βουλή, δημοκρατίας οὔσης παρανομεῖν ἢ ἐπὶ τῶν τριάκοντα;). Ο ίδιος πιστεύει ότι θα αποδειχθεί ότι δεν παρανόμησε σε καμιά από τις δύο παραπάνω περιόδους (ἐγὼ τοίνυν οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ οὔτε τοιοῦτο οὔτε ἄλλο οὐδὲν κακὸν ποιήσας φανήσομαι). Αναφέρει λοιπόν ότι θα ήταν ο πιο άθλιος από τους ανθρώπους (εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν), αν επιχειρούσε να καταστρέψει την ιερή ελιά από ένα κτήμα στο οποίο δεν υπάρχει ούτε ένα δέντρο, ενώ αντίθετα υπήρχε περίφραξη (σηκός), όπως ισχυρίζεται ο κατήγορος. Επίσης, το κτήμα περιτριγυριζόταν από δρόμο (κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει), ενώ κι από τις δυο πλευρές του κτήματος κατοικούσαν κοντά γείτονες (ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν). Ακόμη το κτήμα ήταν αφύλακτο και από παντού μπορούσε κανείς να δει τι συνέβαινε μέσα σε αυτό (ἄερκτον δὲ καὶ πανταχόθεν κάτοπτόν ἐστιν). Τα υπόλοιπα επιχειρήματα του κατηγορουμένου που αποδεικνύουν την αθωότητά του είναι ότι ποτέ μέχρι τώρα οι επόπτες των ιερών ελαιόδεντρων δεν τον είχαν τιμωρήσει, κατηγορώντας τον ότι εργαζόταν παράνομα (μήθ' ὡς ἐπεργαζόμενον πῶποτε ζημιῶσαι <με>) ούτε ότι κατάστρεψε κάποια ιερή ελιά (μήθ' ὡς ἀφανίσαντα), ενώ ο κατήγορός του δεν τύχαινε να καλλιεργεί κοντά στο κτήμα του (οὔτε γεωργῶν) ούτε είχε εκλεγεί επόπτης των ιερών ελαιόδεντρων (οὔτ' ἐπιμελητῆς ἡρημένος) ούτε είχε τέτοια ηλικία, ώστε να γνωρίζει ζητήματα που αφορούσαν τις ιερές ελιές για να τον καταγγείλει για ένα τέτοιο ζήτημα (οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἰδέναι περὶ τῶν τοιούτων).

Γ3. α) τοῦτον → τούτους

ὄς → οἱ

γεωργῶν → γεωργοῦντες

τυγχάνει → τυγχάνουσι(ν)

ἐπιμελητῆς → ἐπιμεληταί

ἡρημένος → ἡρημένοι

Γ3. β) διαβεβλημένος → β' εν. προστακτικής παθ. αορίστου: διαβλήθητι
ἀφανίζειν → απαρέμφατο μέλλοντα: ἀφανιεῖν
φησιν → ευκτική ενεστώτα (γ' εν.): φαίη
περιοικοῦσι → οριστική παρατατικού (γ' πληθ.): περιώκουν

Γ4. α) • οὔσης: επιρρηματική χρονική μετοχή, γενική απόλυτη, λειτουργεί συντακτικά ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου, δηλώνοντας πράξη σύγχρονη.

- ἀδικεῖν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο του απρόσωπου ρ. ἐξήν.
- ἐμαυτῶ: δοτική αντικειμενική στο κακονούστατος (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός).
- ἐλαῶν: αντικείμενο του απαρεμφάτου ἐπιμελεῖσθαι.
- ὡς ἀφανίσαντα: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας, συνημμένη στο εννοούμενο «με», λειτουργεί συντακτικά ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας.
- ἐπιμελητής: κατηγορούμενο στο υποκείμενο ὅς, μέσω της μετοχής ἡρημένος, που προέρχεται από ρήμα εκλογής

Γ4. β) Αναγνώριση υποθετικού λόγου
Υπόθεση: εἰ μή ἦν (εἰ + Οριστική Ιστορικού χρόνου)
Απόδοση: ἄν ἐπεχείρησα (Δυνητική Οριστική)
Είδος: το αντίθετο του πραγματικού

Μετατροπή σε Προσδοκώμενο
Υπόθεση: ἄν μή ᾗ (ἄν + Υποτακτική)
Απόδοση: ἐπιχειρήσω (Οριστική Μέλλοντα)
Είδος: προσδοκώμενο